

Adrian Pachciarz

Pozytywny wpływ edukacji dotyczącej wolności religii u osób pozbawionych wolności. Refleksje i wybrane zagadnienia

Positive impact of education on freedom of religion in persons deprived of their liberty. A reflection and selected issues

Wolność religii to wielce istotne prawo należące do „rodziny praw człowieka”. Oczywiście jest, że z owego prawa pragną również korzystać osoby, które pozbawione są wolności. Szereg przepisów prawnych, zarówno o charakterze krajowym jak i międzynarodowym porusza badaną problematykę. Dotychczas osiągnięto rozliczne sukcesy, aczkolwiek jeszcze wiele trudów przed społecznością międzynarodową, aby uznać, iż to fundamentalne prawo jest w pełni szanowane, a osoby pragnące swobodnie praktykować swe wyznanie, mogą w pełni je realizować. Różnorakie sytuacje związane ze sferą uzewnętrzniania swych przekonań, co oczywiście, napotykają w zakładach penitencjarnych, na pewne ograniczenia. Opracowanie ma na celu ukazanie refleksji Autora, dotyczących sfery obowiązku kształcenia, uwrażliwiania osadzonych na wartości wpływające z wolności religijnej, tak aby Ci świadomymi swych praw, mogli je swobodnie realizować. Aby prawo to, poprzez różnorakie szkolenia, spotkania itp., nie było jedynie narzędziem do „pisanie skarg i wymuszania przywilejów”, ale było realną wolnością, która przemienia na lepsze.

Słowa kluczowe: prawa człowieka, więźniowie, system penitencjarny, Służba Więzienna, godność człowieka, wolność religijna.

Freedom of religion is a very important right included in the “family of human rights”. It is obvious that people who are deprived of their liberty

also wish to exercise this right. A number of legal regulations, both national and international, address the problems under examination. Many successes have been achieved so far, although much work remains to be done by the international community to ensure that this fundamental right is fully respected and that those who wish to practise their religion freely are able to do so. Various situations related to the sphere of manifesting one's own beliefs obviously encounter certain restrictions in penitentiary institutions. This paper aims to show the author's reflections on the sphere of the obligation to educate and to make inmates aware of the values that stem from religious freedom, so that those who are aware of their rights can freely exercise them; so that this right, through various training activities, meetings, etc., is not just a tool for "writing complaints and enforcing privileges", but is a real freedom that transforms for the better.

Key words: human rights, prisoners, penitentiary system, Prison Service, human dignity, religious freedom.

Wprowadzenie

Wolność ta jest więc istotnym elementem wielu dokumentów praw człowieka, ale co równie istotne, kwestia ta zajmuje ważne miejsce w konstytucjach większości demokratycznych państw. Mimo wielu rozlicznych unormowań prawnych, należy z całą mocą podkreślić, iż wolność wyznania, w wielu zakątkach świata jest zagrożona. Do rozlicznych ataków tak na religię jak i na jej wyznawców dochodzi również w Europie.

Wolność myśli, sumienia, wyznania i religii to oczywiście problematyka, która dotyczyć będzie zagadnień związanych z naukami penitencjarnymi. Dotyczyć owa tematyka będzie zarówno funkcjonariuszy Służby Więziennej, osób pozbawionych wolności jak i samej przestrzeni ośrodków detencyjnych. W miejscu tym podkreślić należy, iż wielokrotnie zdarza się, że wolność ta zostaje źle rozumiana, źle interpretowana lub staje się zarzewiem konfliktów. I oto paradoks, ponieważ przesłaniem wolności tej jest tolerancja, szacunek, pomoc. Idee tak silnie powiązane z prawami człowieka.

Gdy poruszać więc będziemy przedmiotowe zagadnienie, pojawia się obowiązek edukacyjny. Edukacja, nauka, rozwój to również część życia

osób pozbawionych wolności. Dzięki edukacji tak funkcjonariusze SW jak i osadzeni, lepiej poznawać mogą mechanizmy związane z wolnością religii oraz być bardziej świadomi swych praw. Ponadto co szczególnie istotne dla porządku działania np. zakładu karnego, wiedza ta może doprowadzać do ukrócania prób jedynie wykorzystywania badanej wolności dla realizacji celów nie mających podłoża religijnego.

Oczywistym jest, że tematyka związana z wolnością religijną znajduje się będzie w silnym oddziaływaniu z innymi rozlicznymi wolnościami, by wskazać tylko prawo do życia, prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego, prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, wolność wyrażania opinii, wolność zgromadzeń i stowarzyszania się, prawo do małżeństwa czy wreszcie zakaz dyskryminacji.

M. Balcerzak wskazuje, że „Wolność myśli, sumienia i religii traktowana jest jako norma międzynarodowej ochrony praw człowieka odnosząca się do posiadania i uzewnętrzniania przekonań o charakterze religijnym bez ingerencji państwa. Uprawnione jest oczekiwanie, aby decyzje podejmowane przez człowieka w tej sferze (np. o identyfikowaniu się lub nieidentyfikowaniu z określoną religią; o podejmowaniu praktyk religijnych lub nie) były szanowane przez władzę publiczną”¹.

Przedmiotowa wolność w uniwersalnym posiada charakter niederogowalny². Należy zaznaczyć ponadto, że klauzula limitacyjna, która odnajdujemy w ust. 2 artykułu 9 EKPC, zawiera przesłanki dopuszczalności ingerencji państwa w sferę związaną z wolnością religii. Aczkolwiek co istotne, warunkami jej, jest test legalności, test celowości oraz test konieczności³.

Zgodzić się należy ze stanowiskiem B. Gronowskiej, że kwestie związane z ewentualną ingerencją w badane prawo, związane będą głównie w związku z samym manifestowaniem i uzewnętrznianiem swych przekonań i to zarówno w przypadku poszczególnych jednostek jak i całych grup⁴. Ponadto zachodzi w omawianym przypadku swoista kumulacja obowiązków państwa, zarówno o charakterze pozytywnym jak i negatywnym⁵.

---

¹ M. Balcerzak, *Podstawy międzynarodowej ochrony praw człowieka. Zarys wykładu z materiałami źródłowymi*, wyd. Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2017, s.179.

² Ibidem, s.180.

³ Ibidem.

⁴ B. Gronowska, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. W poszukiwaniu efektywnej ochrony praw jednostki*, wyd. Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2011, s. 171.

⁵ Ibidem.

Wybrane uregulowania prawne. Studium porównawcze gwarancji wolności religii

Już Karta NZ uwzględniała zakaz odmiennego traktowania m.in. ze względu na religię. Do celów więc Organizacji Narodów Zjednoczonych zaliczono m.in., aby „Rozwiązywać w drodze współpracy międzynarodowej problemy międzynarodowe o charakterze gospodarczym, społecznym, kulturalnym lub humanitarnym, jak również popierać prawa człowieka i zachęcać do poszanowania tych praw i podstawowych wolności dla wszystkich bez względu na różnice rasy, płci, języka lub wyznania”⁶.

Przyjęta w dniu 10 grudnia 1948 r. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka w artykule 18 stanowi, że „Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i religii; prawo to obejmuje wolność zmiany religii lub przekonań oraz indywidualną i wspólnotową wolność głoszenia swojej religii lub przekonań, publicznie lub prywatnie, poprzez nauczanie, praktykowanie, uprawianie kultu i rytuałów”⁷.

Na mocy artykułu 18 Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych uznaje się, że „Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i religii. Prawo to obejmuje wolność posiadania lub przyjmowania religii lub przekonań według własnego wyboru oraz wolność uzewnętrzniania swojej religii lub przekonań indywidualnie czy wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, przez uprawianie kultu, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie (ust.1). Nikt nie będzie poddawany przymusowi, który stanowiłby zamach na jego wolność posiadania lub przyjmowania religii albo przekonań według własnego wyboru (ust.2). Wolność uzewnętrzniania religii lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane przez ustawę i są konieczne dla ochrony bezpieczeństwa publicznego, porządku, zdrowia lub moralności publicznej albo podstawowych praw i wolności innych osób (ust.3). Państwa-Strony niniejszego Paktu zobowiązują się do poszanowania wolności rodziców lub, w odpowiednich przypadkach, opiekunów prawnych do zapewnienia swoim dzieciom wychowania religijnego i moralnego zgodnie z własnymi przekonaniami (ust.4)”⁸.

---

⁶ https://www.unic.un.org.pl/dokumenty/karta_onz.php

⁷ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, I-B/1, [w:] *Międzynarodowa Ochrona Praw Człowieka. Wybór źródeł*, opracowanie M. Balcerzak, Wyd. Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2005, s. 3.

⁸ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, I-A/2, [w:] *Ibidem*, s. 5.

Postanowienia te, w nawiązaniu do badanej problematyki, znakomicie uzupełniają uregulowania zawarte w artykule 10 MPPOiP, który uznaje, m.in., że każda osoba pozbawiona wolności powinna być traktowana w sposób humanitarny i z poszanowaniem przyrodzonej godności człowieka, a system penitencjarny ma obejmować traktowanie więźniów w taki sposób, którego nadrzędnym celem będzie ich poprawa i rehabilitacja społeczna⁹. Ogromną rolę wolności religijnej podkreślają również treści zawarte w artykule 4 wskazanego Paktu, które wskazują, iż w przypadku nadzwyczajnego niebezpieczeństwa publicznego, które zagraża istnieniu narodu i zostało urzędowo ogłoszone, Państwa-Strony Paktu mogą podjąć kroki mające na celu zawieszenie wykonania zobowiązań wynikających z wskazanego Paktu w zakresie ściśle odpowiadającym wymogom sytuacji, pod warunkiem, że kroki te nie są sprzeczne z innymi ich zobowiązaniami wynikającymi z prawa międzynarodowego i nie pociągają za sobą dyskryminacji wyłącznie z powodu rasy, koloru skóry, płci, języka, religii lub pochodzenia społecznego. Aczkolwiek co istotne, uregulowanie owo nie upoważnia do zawieszenia stosowania postanowień m.in. właśnie artykułu 18¹⁰, akcentując tym samym jego doniosłość.

Ponadto w Uwagach Ogólnych nr 22 (48) Komitetu Praw Człowieka ONZ dotyczących artykułu 18 przyjęte w dniu 20 lipca 1993 r., odnajdujemy wskazanie, iż osoby już podlegające „pewnym prawowitym ograniczeniom, jak więźniowie, nadal korzystają ze swego prawa do manifestowania swej religii lub przekonań w najpełniejszym zakresie, dającym się pogodzić ze szczególnym charakterem ich ograniczenia”¹¹.

Również i Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych z 16 grudnia 1966 r. w artykule 2 stanowi, że należy zagwarantować, aby prawa zawarte w tym dokumencie były realizowane, bez żadnej dyskryminacji, w tym rzecz jasna dyskryminacji ze względu na religię¹².

Oczywiście do uregulowań prawnych odnoszących się bezpośrednio do zagadnień związanych w wolnością religii, należy dodać wszelakie uregulowania antydyskryminacyjne, których wiele odnajdujemy

---

⁹ Ibidem, s.4.

¹⁰ Ibidem, s.3.

¹¹ Uwagi Ogólne nr 22 (48) Komitetu Praw Człowieka ONZ dotyczące artykułu 18 przyjęte w dniu 20 lipca 1993 roku, [w:] *Wolność religii. Wybór materiałów. Dokumenty. Orzecznictwo, tłumaczenie i opracowanie* T. Jasudowicz wyd. Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2001, s.72.

¹² Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych z 16 grudnia 1966 r. /w:/Ibidem, s. 67.

w różnorodnych uregulowaniach prawnych, tak o charakterze krajowym jak i tych, związanych z międzynarodową ochroną praw człowieka. Ponadto liczne dokumenty dotyczące ochrony praw człowieka, tak o charakterze regionalnym jak i uniwersalnym zawierają postanowienia odnoszące się do zakazu tortur lub okrutnego, niehumanitarnego albo poniżającego traktowania lub karania, które oczywiście również dotyczyć będą problematyki osób pozbawionych wolności.

W 1981 roku Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło Deklarację w sprawie wyeliminowania wszelkich form nietolerancji i dyskryminacji opartych na religii lub przekonaniach. Sprzeciw grupy państw, spowodował, iż nie doszło do skutku powołanie do życia międzynarodowej konwencji o analogicznym tytule, tym samym deklaracja ma głównie więc znaczenie, jako swoisty materiał interpretacyjny dla postanowień Międzynarodowych Paktów Praw Obywatelskich i Politycznych¹³.

Wedle artykułu 9 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka – „Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swego wyznania lub przekonań przez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i czynności rytualne”¹⁴. Ponadto „Wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane przez ustawę i konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób”¹⁵.

Dnia 25 maja 1993 r., Europejski Trybunał Praw Człowieka wydał pierwszy wyrok, w którym uznał naruszenie treści wynikającej z artykułu 9 § 2 EKPC. W wyroku tym podkreślono, że omawiana wolność jest „jedną z podwalin społeczeństwa demokratycznego w znaczeniu Konwencji. Jest ona – w jej wymiarze religijnym – jednym z najbardziej istotnych elementów, które określają tożsamość wyznawców oraz ich koncepcję życia”¹⁶.

Z kolei artykuł 10 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej w artykule 10 uznaje, że „Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i religii.

---

¹³ K. Dobrzaniecki, *Wolność religii i przekonań*, [w:] *Leksykon ochrony praw człowieka. 100 podstawowych pojęć*, red. M. Balcerzak, S. Sykuna, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2010.

¹⁴ https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_pol

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ B. Gronowska, *Europejski Trybunał Praw Człowieka...*, s. 172.

Prawo to obejmuje wolność zmiany religii lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania, indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swej religii lub przekonań poprzez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i uczestniczenie w obrzędach” oraz dalej „Uznaje się prawo do odmowy działania sprzecznego z własnym sumieniem, zgodnie z ustawami krajowymi regulującymi korzystanie z tego prawa”¹⁷.

Do standardów specjalnych w systemie Organizacji Narodów Zjednoczonych, zaliczamy wiele aktów o charakterze soft law, które również dotyczą problematyki osób pozbawionych wolności, a będą to m.in. Wzorcowe reguły minimalne ONZ dotyczące postępowania z więźniami. Wersją zaktualizowaną tego dokumentu są natomiast tzw. Reguły Nelsona Mandeli, które zostały przyjęte w dniu 7.10.2015 r.¹⁸

W systemie RE istotne regulacje dotyczące praw osób pozbawionych wolności zostały zawarte w Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, a w związku z tym, gwarancje owe są uzupełniane poprzez bogate w przedmiotowej tematyce, orzecznictwo strasburskie. Swoistym uzupełnieniem „mechanizmu strasburskiego”, jest działalność Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu, który ustanowiony został na mocy postanowień Europejskiej konwencji o zapobieganiu torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu z 26 listopada 1987 r.¹⁹. Komitet posiada uprawnienia, aby badać w toku wizytacji, traktowanie osób pozbawionych wolności, mając na celu wzmocnienie, a w razie potrzeby ich ochronę, przed torturami bądź nieludzkim lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

Wiele specjalnych standardów zawartych zostało w załącznikach do określonych zaleceń Komitetu Ministrów. Wskazać w tym miejscu należy m.in. na Europejskie reguły więzienne w wersji podstawowej z 12 lutego 1987 r. oraz w wersji zrewidowanej z 11 stycznia 2006 r.²⁰.

Wzorcowe reguły minimalne Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące postępowania z więźniami (Reguły Mandeli) w regule 65 uznają, że „Jeśli w zakładzie karnym przebywa wystarczająca liczba więźniów tego samego wyznania, zostanie wyznaczony lub zaakceptowany

---

¹⁷ Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej, III/1, [w:] *Międzynarodowa Ochrona Praw Człowieka. Wybór źródeł...*, s. 3.

¹⁸ R.Tabaszewski, *Podmioty szczególnie chronione w systemie praw człowieka*, /w:/K. Orzeszyna, M.Skwarzyński, R.Tabaszewski, *Prawo międzynarodowe praw człowieka*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2020, s.47.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

posiadający odpowiednie kwalifikacje przedstawiciel tego wyznania. Jeśli uzasadnione jest to liczbą więźniów i pozwalają na to warunki, osoba taka powinna zostać zaangażowana na stałe. Odpowiedniemu przedstawicielowi danego wyznania, wyznaczonemu lub zaakceptowanemu zgodnie z ustępem 1 niniejszej zasady, w odpowiednich terminach zezwoli się na regularne odprawianie nabożeństw oraz składanie prywatnych wizyt duszpasterskich więźniom tego wyznania. Żadnemu więźniowi nie odmówi się dostępu do odpowiedniego przedstawiciela jakiegokolwiek religii. Jednocześnie, gdy którykolwiek z więźniów sprzeciwi się wizycie jakiegokolwiek przedstawiciela religijnego, jego poglądy będą w pełni respektowane”²¹. Z kolei Reguła 66 wskazuje, iż „W takim stopniu, w jakim to będzie możliwe, każdemu więźniowi zezwoli się na zaspokajanie jego potrzeb religijnych poprzez uczęszczanie na nabożeństwa odbywające się w zakładzie karnym oraz posiadanie książek na temat przestrzegania wskazań religijnych i obejmujących zasady wyznawanej przez niego religii”²².

Europejskie Reguły Więziennicze również podejmują kwestię wolności religii. „Wolność myśli, sumienia i wyznania więźniów jest szanowana (29.1). Rygor więzienny na tyle, na ile to możliwe, pozwala więźniom na praktykowanie ich religii i wyznań, uczestniczenie w nabożeństwach lub spotkaniach prowadzonych przez zaaprobowanych przedstawicieli tych religii lub wyznań, przyjmowanie wizyt duszpasterskich składanych przez przedstawicieli takich religii i wyznań oraz posiadanie książek lub literatury z zakresu ich lub wyznań (29.2). Więźniowie nie mogą być zmuszani do praktykowania religii lub wyznań, uczestniczenia w nabożeństwach lub przyjmowania wizyt duszpasterskich składanych przez przedstawicieli jakiegokolwiek religii i wyznania (29.3)”²³.

Pomimo, iż zarówno m.in. Wzorcowe Reguły Minimum Postępowania z Więźniami, które potocznie nazywane są Regułami Minimalnymi ONZ jak i Europejskie Reguły Więziennicze, nie posiadają wiążącego charakteru, „odegrały ważną rolę w rozwoju i kształtowaniu współczesnych systemów penitencjarnych”²⁴. Wskazać tu należy, iż w niektórych krajach postanowienia tych dokumentów zostały inkorporowane do więziennych

---

²¹ <https://edu.coss.w.pl/file/redir.php?f=WxJcOvIKzW>

²² Ibidem.

²³ <https://edu.coss.w.pl/file/redir.php?f=CqQO8kbQ7WM>

²⁴ A. Płonka, *Prawa więźnia*, [w:] *Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, red. L.Koba, W.Waławczyk, wyd. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2009, s.393.

regulaminów. Ponadto wielokrotnie sądy krajowe powoływały się w przeszłości i nadal to czynią, na postanowienia wynikające z treści tychże dokumentów²⁵.

Prawo międzynarodowe humanitarne również zawiera liczne gwarancje dotyczące roli wolności myśli, sumienia i religii. Wagę tychże uregulowań podkreśla np. art. 27 Konwencji o Ochronie Osób Cywilnych Podczas Wojny (IV Konwencja Genewska z 12 sierpnia 1949 r.) – (...) Z uwzględnieniem postanowień dotyczących stanu zdrowia, wieku i płci, osoby pozostające pod ochroną będą traktowane przez Strony w konflikcie, w których władzy się znajdują, z takimi samymi względami, bez żadnej różnicy, zwłaszcza z powodu rasy, religii lub przekonań politycznych”²⁶. Podstawowe gwarancje odnajdziemy również w artykule 75 Protokołu Dodatkowego do Konwencji Genewskich dotyczących Ochrony Ofiar Międzynarodowych Konfliktów Zbrojnych z 8 czerwca 1977 r., gdzie też podkreślony zostaje obowiązek szacunku, poszanowania godności oraz przekonań i praktyk religijnych²⁷.

Szeroki katalog praw związanych z analizowaną problematyką odnajdujemy rzecz jasna w Konstytucji RP, by wskazać artykuł 25, artykuł 32, artykuł 35, art. 48, art.53 (z jakże mocnym przekazem- „Każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii”) czy wreszcie artykuł 233.

Według Ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z 17 maja 1989 r. Rzeczpospolita Polska zapewnia każdemu obywatelowi wolność sumienia i wyznania. Wolność sumienia i wyznania obejmuje swobodę wyboru religii lub przekonań oraz wyrażania ich indywidualnie i zbiorowo, prywatnie i publicznie. Obywatele wierzący wszystkich wyznań oraz niewierzący mają równe prawa w życiu państwowym, politycznym, gospodarczym, społecznym i kulturalnym (art. 1)²⁸. Ponadto, jak ustawa wskazuje, prawo do korzystania z wolności sumienia i wyznania, wedle którego obywatele mogą w szczególności zgodnie z zasadami swojego wyznania uczestniczyć w czynnościach i obrzędach religijnych oraz wypełniać obowiązki religijne i obchodzić święta religijne oraz prawo

---

²⁵ Ibidem.

²⁶ Konwencja o Ochronie Osób Cywilnych Podczas Wojny (IV Konwencja Genewska z 12 sierpnia 1949 r.), /w:/ *Wojna i pokój. Prawa człowieka w konfliktach zbrojnych*, oprac. T. Jasudowicz, M.Szuniewicz, M.Balcerzak, wyd. Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2008, s. 61.

²⁷ Protokół Dodatkowy do Konwencji Genewskich dotyczących Ochrony Ofiar Międzynarodowych Konfliktów Zbrojnych z 8 czerwca 1977 r. /w:/Ibidem, s. 83.

²⁸ Ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z 17 maja 1989 r., /w:/ *Wolność religii. Wybór materiałów. Dokumenty. Orzecznictwo, tłumaczenie i opracowanie* T. Jasudowicz wyd. Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2001, s.31.

do posiadania i korzystania z przedmiotów potrzebnych do uprawiania kultu i praktyk religijnych przysługuje również osobom przebywającym w zakładach karnych, poprawczych i wychowawczych oraz aresztach śledczych, ośrodkach przystosowania społecznego oraz schroniskach dla nieletnich (art. 4)²⁹.

W świetle kodeksu karnego wykonawczego skazany ma prawo m.in. do interesującego nas zagadnienia, tj. do korzystania z wolności religijnej (art.102, pkt.3). Artykuł 106 kkw uszczegóławia zakres owej wolności wskazując, iż skazany ma prawo do wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych oraz bezpośredniego uczestniczenia w nabożeństwach odprawianych w zakładzie karnym w dni świąteczne i słuchania nabożeństw transmitowanych przez środki masowego przekazu, a także do posiadania niezbędnych w tym celu książek, pism i przedmiotów (§ 1). Skazany ma również prawo do uczestniczenia w prowadzonym w zakładzie karnym nauczaniu religii, brania udziału w działalności charytatywnej i społecznej kościoła lub innego związku wyznaniowego, a także do spotkań indywidualnych z duchownym kościoła lub innego związku wyznaniowego, do którego należy; duchowni ci mogą odwiedzać skazanych w pomieszczeniach, w których przebywają (§ 2). Ponadto, co istotne, korzystanie z wolności religijnej nie może naruszać zasad tolerancji ani zakłócać ustalonego porządku w zakładzie karnym (§ 3)³⁰.

Mając na uwadze uczestnictwo społeczeństwa w wykonywaniu orzeczeń oraz pomoc w społecznej readaptacji skazanych podkreślmy, że na mocy artykułu 38 kodeksu karnego wykonawczego dostrzec należy istotną rolę różnorodnych stowarzyszeń, fundacji, organizacji oraz instytucji, jak również kościołów i inne związków wyznaniowych oraz osób godnych zaufania. W zakresie zapobiegania przestępczości i readaptacji społecznej podmioty te, mogą podejmować działania w celu zwiększenia efektywności działania organów państwowych oraz wzmocnienia praworządnego działania tych organów. Ponadto wskazane podmioty, mogą w porozumieniu z dyrektorem zakładu karnego lub aresztu śledczego uczestniczyć w prowadzeniu działalności resocjalizacyjnej, społecznej, kulturalnej, oświatowej, sportowej i religijnej w tych zakładach lub aresztach³¹.

---

²⁹ Ibidem, s.32-33.

³⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy.

³¹ Ibidem.

Poruszając zagadnienia dotyczące szeroko pojętej wolności religijnej w przestrzeni penitencjarnej, nie sposób nie wspomnieć o dokumencie – Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 września 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych w zakładach karnych i aresztach śledczych, który m.in. wskazuje, że „Skazani mają prawo uczestniczyć w nabożeństwach i spotkaniach, także indywidualnych, o charakterze religijnym, które odbywają się w kaplicy lub innym odpowiednio przystosowanym do tego celu pomieszczeniu albo miejscu na terenie zakładu karnego lub aresztu śledczego, (...), zgodnie z ustalonym porządkiem wewnętrznym zakładu” (§1, pkt. 1)³².

Przepisy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobu, zakresu i trybu sprawowania nadzoru penitencjarnego stanowią z kolei, nadzór penitencjarny sprawowany w zakładzie karnym przez sędziego penitencjarnego sądu okręgowego lub wojskowego sędziego penitencjarnego wojskowego sądu garnizonowego, polega na kontroli i ocenie, również materii związanej z kwestią przestrzegania praw skazanych w zakresie korzystania z praktyk i posług religijnych, uczestniczenia w prowadzonym nauczaniu religii i udziału w działalności charytatywnej i społecznej kościoła lub innego związku wyznaniowego³³.

Wspomnieć w tym miejscu należy również o postanowieniach zawartych w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 28 grudnia 2016 r. w sprawie współdziałania podmiotów w wykonywaniu kar, środków karnych, kompensacyjnych, zabezpieczających, zapobiegawczych oraz przypadku, a także społecznej kontroli nad ich wykonywaniem³⁴.

Ponadto by wskazać tytułem przykładu, uregulowania dotyczące relacji pomiędzy państwem, a daną religią, np. Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską z 28 lipca 1993 r. w artykule 17 uznaje, że Rzeczpospolita Polska zobligowana jest do zagwarantowania warunków do wykonywania praktyk religijnych oraz korzystania z posług

---

³² Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 września 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych w zakładach karnych i aresztach śledczych.

³³ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobu, zakresu i trybu sprawowania nadzoru penitencjarnego.

³⁴ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 28 grudnia 2016 r. w sprawie współdziałania podmiotów w wykonywaniu kar, środków karnych, kompensacyjnych, zabezpieczających, zapobiegawczych oraz przypadku, a także społecznej kontroli nad ich wykonywaniem.

religijnych osobom przebywającym m.in. w zakładach penitencjarnych, wychowawczych czy resocjalizacyjnych³⁵.

Osoby pozbawione wolności wymagają określonych form szczególnego traktowania i to nie tylko z racji stanu w jakim się oni znajdują, ale również ze względu na ograniczone możliwości swobodnego zaspakajania swych potrzeb, których realizacja wymaga pomocy innych osób, by wymienić tylko funkcjonariuszy SW czy personelu medycznego³⁶. Oczywiście wskazać w tym miejscu również należy na swoistą pomoc duchową, jaką okazywać osadzonym będą duszpasterze określonych wierzeń.

W opinii B. Gronowskiej oraz D. Gajdus „obowiązek administracji więziennej w zakresie zapewnienia opieki religijnej więźniom nie ma charakteru absolutnego, a to oznacza, że w zależności od wystąpienia trudności o obiektywnym charakterze dopuszczalne są pewne ograniczenia w tym zakresie”³⁷. Aczkolwiek zdaniem Auterek ewentualne ograniczenia nie powinny dotyczyć takich sytuacji jak dostęp do literatury religijnej czy dieta pokarmowa związana z określonymi wymogami danego wyznania³⁸.

Duszpasterska misja

Osoby pozbawione wolności, korzystają z określonej pomocy duchowej w oparciu o działalność duszpasterstwa więziennego, którego należy nadmienić, znaczenie nie jest ograniczone tylko do sfery *stricte* religijnej³⁹. Zgodzić się należy z stanowiskiem M.Kuć, która stwierdza, że „Działalność duszpasterstwa więziennego spełnia również funkcje resocjalizacyjne wobec osób pozbawionych wolności, odwołując się do wartości ogólnospołecznych i postaw moralnych”⁴⁰. Również za słuszne należy uznać stwierdzenie, iż występują czasem sytuacje, iż owo oddziaływanie więziennego kapelana obejmować będzie również rodzin osoby skazanej, a jest to istotnym czynnikiem sprzyjającym procesowi

---

³⁵ Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską z 28 lipca 1993 roku, [w:] *Wolność religii. Wybór materiałów. Dokumenty. Orzecznictwo, tłumaczenie i opracowanie* T. Jasudowicz wyd. Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2001, s.28.

³⁶ R.Tabaszewski, op. cit, s.45.

³⁷ D.Gajdus, B.Gronowska, *Europejskie Standardy traktowania więźniów (rekonstrukcja standardów oraz ich znaczenie dla polskiego prawa i praktyki penitencjarnej)*, wyd. Dom Organizatora TNOiK, Toruń 1998, s. 133.

³⁸ Ibidem.

³⁹ M.Kuć, *Prawo karne wykonawcze*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2017, s.175.

⁴⁰ Ibidem..

reintegracji osoby skazanej ze społeczeństwem wolnościowym⁴¹. Ponadto duszpasterstwo więzienne swoim działaniem obejmuje personel jednostek penitencjarnych⁴².

Duszpasterstwo jakie dokonuje się w zakładach penitencjarnych jest przykładem duszpasterstwa specjalnego⁴³. Omawiane prawo do wolności religijnej, jak słusznie przypomina J. Krukowski przysługuje każdemu człowiekowi, niezależnie od sytuacji w jakiej się on znajduje, a prawo to wynika z przyrodzonej godności ludzkiej⁴⁴. Z kolei obowiązkiem osób, które zarządzają, danym ośrodkiem penitencjarnym jest utworzenie takich warunków, które umożliwić będą realne sprawowanie praktyk religijnych oraz korzystanie z posługi duszpasterskiej wobec osób, które tam przebywają. Natomiast obowiązkiem władz kościołów oraz innych związków wyznaniowych jest zapewnienie im odpowiedniej opieki duszpasterskiej, co też czynione winno być w porozumieniu z zarządem określonych ośrodków⁴⁵.

Duszpasterstwo więzienne jest częścią pracy ewangelizacyjnej Kościoła⁴⁶, natomiast co również ważne, nie sposób dziś wyobrazić sobie, aby duszpasterstwo więzienne oparte było jedynie o działalność samych kapelanów. Doniosłą rolę bowiem, odgrywa tu również działalność świeckich wolontariuszy⁴⁷. Należy przy tym mieć na uwadze, iż najdonioślejszą funkcją duszpasterstwa jest jego funkcja zbawcza, aczkolwiek winno mieć ono również wymiar terapeutyczny i leczący⁴⁸.

W. Sych podkreśla, że „dobrze przemyślana i zaplanowana praca wychowawcza za skazanymi pozbawionymi wolności powinna oczywiście uwzględniać pracę duszpasterską (...). Swoją posługą kapelan wspomaga na duchu pozbawionych wolności, co dla wierzących ma ogromne znaczenie”⁴⁹.

Zgodzić się należy ze stanowiskiem, aby „ranga religii w procesie wykonywania kary oraz pozycja duchownych sprawujących pieczę religijną

---

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem.

⁴³ J.Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, Wydawnictwo Prawnicze Lexis Nexis, Warszawa 2008, s.184.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ibidem, s.185.

⁴⁶ J.Sikorski, *Duszpasterstwo więzienne*, [w:] *Duszpasterstwo więzienne w II Rzeczypospolitej*, red. J. Woźniak, wyd. Instytut Teologiczny Księży Misjonarzy, Kraków 2002, s. 33.

⁴⁷ Ibidem, s.46.

⁴⁸ W. Woźniak, *Zadania duchowo-religijne duszpasterstwa penitencjarnego i ich wymiar terapeutyczny*, /w:/Ibidem, s.55.

⁴⁹ W.Sych, *Wykonywanie kary pozbawienia wolności* [w:] *Prawo karne wykonawcze. Zagadnienia procesowe*, A.Gerecka-Żołyńska, W. Sych, wyd. Wolters Kluwer SA, Warszawa 2014, s 145.

mieściła się w granicach wyznaczanych potrzebami osób pozbawionych wolności”⁵⁰. Natomiast swoiste działanie „mechanizmu regulującego zakres obecności elementów religijnych w życiu więziennym powinno być oparte na zasadach tolerancji i consensusu rozumianego w kategoriach uniwersalnych”⁵¹.

Przypomnieć warto, że z różnorodnymi formami praktyk religijnych, w tym nauczania religijnego, mamy do czynienia praktycznie od początków nowożytnego więziennictwa, co wiązało się z faktem, iż przestępstwo uważano za postępowania naznaczone grzechem. Z kolei wychowanie zgodne z prawdami wiary wiązało się z jego wpływem na moralne zachowanie człowieka⁵². Współcześnie pomimo pewnej postępującej laicyzacji wielu społeczeństw, nowoczesne oraz praworządne systemy penitencjarne, nadal traktują zasady związane z szeroko pojętą wolnością religijną, w tym oczywiście z prawem osób pozbawionych wolności do uczestniczenia w praktykach religijnych oraz w jej nauczaniu, za jedno z ich podstawowych, fundamentalnych praw⁵³. Według T. Szymanowskiego współpraca kapelanów z funkcjonariuszami Służby Więziennej, przeważnie układa się bardzo dobrze, a „praktyki religijne wpływają humanizująco i łagodząco na wykonywanie kary pozbawienia wolności”⁵⁴.

D. Pol, słusznie uznaje, iż „religia i resocjalizacja to przede wszystkim ludzie objęci ideą oddziaływań naprawczych we właściwych instytucjach”, z kolei resocjalizacja w wymiarze religijnym, jawić się powinna jako ważny element oddziaływań tak wobec osób, które aktualnie odbywają karę pozbawienia wolności, jak i również w stosunku do byłych skazanych, którzy przebywają już na wolności⁵⁵.

Zasada znajomości praw człowieka

Istotnym aspektem rozważań jest, zasada znajomości praw człowieka. Jak słusznie stwierdza T. Jasudowicz – „Na jej potrzebę wskazywałoby

---

⁵⁰ Z.Lasocik, *Praktyki religijne więźniów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993, s.206.

⁵¹ Ibidem, s.207.

⁵² T.Szymankowski, *Środki oddziaływania penitencjarnego*, [w:] *Prawo karne wykonawcze i polityka penitencjarna*, T.Szymanowski, J.Migdał, wyd. Wolters Kluwer SA, Warszawa 2014, s.353.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ D.Pol, *Czy religia jest w więzieniu potrzebna?* [w:] *Religia w procesie resocjalizacji*, red. P. Gołdyn, wyd. Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Koninie, Konin 2010, s. 49

np. podejście orzecznictwa strasburskiego do samego pojęcia „prawa” („law”), zazwyczaj – choć nie tylko – w kontekście testu legalności w klauzulach limitacyjnych. Prawo ma przecież być jawne, dostępne, zrozumiałe i przewidywalne, nie wykluczając obowiązku zapewnienia stosownego poradnictwa prawnego⁵⁶. W tymże znaczeniu należy również oczywiście, zwrócić uwagę na gwarancje prawa do uzyskania informacji, aktualne w związku z problematyką pozbawienia wolności, oraz w związku z postawieniem osoby w stan oskarżenia czy wreszcie wobec interwencji o podłożu medycznym⁵⁷. Zgodzić się należy również z opinią T. Jasudowicza, że „W szczególnej mierze przemawiałoby za tym uznanie (...) prawa człowieka do poznania swoich praw i do działania na ich podstawie”⁵⁸. Ponadto rozliczne dokumenty oraz programy związane z systemem Narodów Zjednoczonych, w szczególności należy tu podkreślić rolę UNESCO, mają na celu, swoiste uświadamianie oraz przypominanie państwom o ich obowiązku krzewienia praw człowieka. Obowiązki te odnaleźć możemy również w konwencjach międzynarodowego prawa humanitarnego⁵⁹. Słusznym jest więc twierdzenie, że „w dziedzinie międzynarodowo chronionych praw człowieka nie ma miejsca na bezwarunkowe funkcjonowanie zasady „*ignorantia iuris nocet*”, skoro państwo ma obowiązek zapobiegania i zaradzania owej „*ignorantio*”. Człowieka ma więc prawo po poznania swoich praw, a odpowiednie władze publiczne obciążone są obowiązkiem uświadamiania mu należnych mu praw, zwłaszcza w sferze gwarancji proceduralnych”⁶⁰. Aczkolwiek należy również mieć na uwadze, iż na człowieku, będącym podmiotem uprawnionym międzynarodowo chronionych praw człowieka, spoczywa również swoisty obowiązek należytej staranności, m.in. do poznawania swoich praw oraz do działania na ich podstawie⁶¹.

---

⁵⁶ T.Jasudowicz, *Zasady Ogólne prawa międzynarodowego praw człowieka*, [w:] B. Gronowska. T. Jasudowicz, M.Balcerzak, M.Lubiszewski, R.Mizerski, *Prawa człowieka i ich ochrona. Podręcznik dla studentów prawa i administracji*, Wydawnictwo Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2005, s. 183.

⁵⁷ *Ibidem*, s.183-184.

⁵⁸ *Ibidem*, s.184.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Ibidem*.

Papieskie nauczanie

Dla naszych rozważań, istotne jest również stanowisko przywódców poszczególnych kościołów. Wskażę, więc opinie w przedmiotowym temacie, trzech ostatnich papieży, a to m.in. z racji, iż większość osadzonych w Polsce, kiedy już deklaruje swe wyznanie, opisuje się jako katolicy. Przedstawienie opinii większej ilości głów kościoła, spowodowałoby zdecydowane przekroczenie ram artykułu.

Papież Polak wielokrotnie odwiedzał oraz przemawiał do osób pozbawionych wolności w różnych regionach świata. Interesował się On warunkami jakie panują w zakładach penitencjarnych i wielokrotnie apelował do władz poszczególnych państw o poprawę sytuacji więźniów, podkreślając wielokrotnie prawo do poszanowania ich godności. Oczywiście wielokrotnie tematem rozważań Papieża była również kwestia wolności religijnej oraz obowiązek budowania relacji rodzinnych osób pozbawionych wolności⁶².

Podczas przemówienia w Zakładzie Karnym w Płocku 7 czerwca 1991 r. Papież apelował: „Jakżeż sprawa więziennictwa, cała dziedzina wymiaru sprawiedliwości wymaga uzdrowienia, uczłowieczenia. Powiedziałem kiedyś, że warunki, jakie panują w więzieniach, są jednym z podstawowych sprawdzianów stanu moralnego władzy i społeczeństwa oraz kultury danego kraju. Dlatego dowiaduję się z radością, że w ostatnich latach i miesiącach niemało zmienia się w więzieniach polskich na lepsze.”⁶³. Dalej Ojciec Święty głosił: „Raduję się więc, że coraz więcej myśli się i robi w tym kierunku, ażeby warunki panujące w polskich więzieniach stały się bardziej ludzkie. Kara pozbawienia wolności już sama w sobie jest wystarczająco uciążliwa i powinno się oszczędzić więźniom takich warunków, które godzą bezpośrednio w ich zdrowie, w ich więzi rodzinne czy poczucie osobistej godności. Więzień, każdy więzień, który odbywa karę za popełnione przestępstwo, nie przestał być przecież człowiekiem, obciążonym co prawda słabością, zagrożeniem i grzechem – może zbrodnią – a nawet upartymi nawrotami do niego, ale nie pozbawionym również tej wspaniałej możliwości, jaką jest poprawa, powrót do siebie, jaką jest nawrócenie człowieka, odnowienie w sobie obrazu Bożego. Jesteście

---

⁶² S.Bębas, *Spółeczny wymiar w nauczaniu Jana Pawła II wobec osób pozbawionych wolności*, Przegląd Więziennictwa Polskiego 2022, volume 114 (I), s.81-82.

⁶³ <https://jp2online.pl/obiekt/przemowienie-w-zakladzie-karnym-w-plocku;T2JqZWN0OjM3MTA=>

skazani, to prawda, ale nie potępieni”⁶⁴. Jan Paweł II podczas spotkania oznajmił również, że tylko wówczas, kiedy system penitencjarny będzie opierać się na elementarnej „prawdzie dynamizmu osoby ludzkiej, możliwości rozwoju moralnego, więzienie daje człowiekowi uwięzionemu realną szansę pełnego powrotu do społeczeństwa”⁶⁵. Natomiast jeśli w „systemie wymierzania kary zabraknie podstawowego szacunku dla ludzkiej godności więźniów, więzienia przemieniają się czasem w szkoły nowych przestępców oraz w miejsca, w których pogłębia się wyobcowanie, a nawet nienawiść do społeczeństwa”⁶⁶. Biskup Rzymu w toku wizyty w Zakładzie Karnym w Płocku przyjął ponadto z radością obecność w zakładach penitencjarnych kapelanów, kapłanów, duszpasterzy⁶⁷.

W rzymskim więzieniu Regina Caeli 9 lipca 2000 r. Ojciec Święty odprawił Eucharystię z okazji obchodzonego w tym dniu Jubileuszu w więzieniach. Papież wskazał, że „Kara bowiem nie może być jedynie formą odpłaty ani tym bardziej przybierać kształtu społecznego odwetu czy zinstytucjonalizowanej zemsty. Kara i więzienie mają sens wówczas, gdy potwierdzając zasady sprawiedliwości i zapobiegając przestępczości służą zarazem odnowie człowieka, dając tym, którzy popełnili błąd, możliwość zastanowienia się i odmiany życia, aby mogli włączyć się na nowo w życie społeczeństwa jako jego pełnoprawni członkowie”⁶⁸. Jan Paweł II, zaapelował, aby z okazji roku jubileuszowego, podjęto reformy systemu więziennictwa w duchu idei związanych z poszanowaniem godności człowieka, mając również na celu, aby ośrodki detencji stały się miejscem poprawy osób tam przebywających⁶⁹.

W 2010 roku Benedykt XVI na spotkaniu z osadzonymi zaapelował: „Życzę wam, abyście mogli znaleźć swoją drogę, by wnieść swój wkład w społeczeństwo zgodnie z waszymi możliwościami i darami, jakie dał wam Bóg”⁷⁰.

Z kolei w 2011 r. Benedykt XVI odwiedził rzymskie więzienie Rebibbia gdzie mówił m.in. o przebaczeniu i podnoszeniu się z upadku. Podczas spotkania Papież za pilne zadanie uznał istnienie „odpowiednich

---

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/homilie/wiezienie_09072000.html

⁶⁹ K. Dubiel, *Religia i kultura duchowa w procesie resocjalizacji penitencjarnej*, [w:] *Religia w procesie resocjalizacji...*, s.36.

⁷⁰ <https://polskieradio24.pl/5/3/artykul/239627,papiez-benedykt-xvi-odwiedzil-wiezienie-samobojstw>

niezależnych systemów sądowniczych i więziennych, by przywrócić sprawiedliwość i reedukować winnych”. „Trzeba położyć kres błędom wymiaru sprawiedliwości i złego traktowania więźniów, licznym przykładom niestosowania prawa, co stanowi łamanie praw człowieka, a także osadzaniu w więzieniu, które nie kończy się nigdy procesem albo dochodzi do niego z opóźnieniem” – wskazał Benedykt XVI. Papież przypomniał, że Kościół prowadzi swą posługę wobec tych, którzy popadli w konflikt z prawem i potrzebują „pojednania, sprawiedliwości i pokoju”. „Więźniowie są ludźmi, którzy zasługują na to, by mimo swych przestępstw, byli traktowani z szacunkiem i godnością. Potrzebują naszej troski” – wskazał Benedykt XVI⁷¹.

Papież Franciszek w liście do osadzonych, którzy odbywają swoje kary w zakładzie karnym znajdującym się na wyspie Gorgona, w rejonie Livorno we Włoszech zwrócił się następującymi słowami: „Kiedy idziemy prosić Pana o przebaczenie, On zawsze nam przebacza, nie męczy się nigdy okazywaniem nam przebaczenia i podnoszeniem z prochu naszych grzechów”. Zachęcał również do spojrzenia w przyszłość z ufnością oraz podkreślał rolę kapelanów więziennych oraz wychowawców, w trudzie odnowy wewnętrznej. „Podtrzymuje nas na tej drodze wiara i nadzieja, że Pan, bogaty w miłosierdzie, zawsze stoi obok nas” – podkreślił w liście Ojciec Święty⁷². Papież w trakcie audiencji dla pracowników rzymskiego więzienia Regina Coeli w dniu 07 lutego 2019 r. wygłosił przemówienie, w trakcie którego odniósł się do trudów i odpowiedzialności, która wiąże się ze służbą i pracą w więzieniu. Biskup Kościoła Rzymskiego przypomniał, że tylko współpraca pomiędzy poszczególnymi służbami w więzieniu znacząco wspomaga działanie wychowawcze wobec osadzonych. Podkreślił również rolę ludzkiej godności, podkreślając ponadto, że więzienia wymagają, by je stale humanizować oraz fakt, iż wielu osadzonych to ludzie biedni, samotni – tym samym potrzebujący różnorodnych form wsparcia. Pracownicy penitencjarni mogą dzięki swoim zadaniom i profesjonalnemu podejściu do obowiązków, wspierać osoby pozbawione wolności w trudzie przemiany swego życia oraz odkupienia win. Na audiencji mocno wybrzmiały również słowa Franciszka dotyczące nadziei – „Zachęcam was, by pełnić swoje odpowiedzialne zadanie z uczuciem

---

⁷¹ https://wiadomosci.dziennik.pl/swiat/artykuly/371592,benedykt-xvi-w-wiezieniu-jestem-wzruszony.html?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+Dziennik-PL+%28RSS+-+Dziennik%29

⁷² <https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2019-06/papiez-list-do-wiezniow.html>

zgody i jedności. Wszyscy razem, dyrekcja, służba więzienna, kapelani, pracownicy wychowawczy, wolontariusze współpracownicy, jesteście powołani do zmierzania w jednym kierunku: aby pomóc powstawać i budzić nadzieję u tych, którzy niestety wpadli w sidła zła”⁷³.

Podsumowanie

Osoba pozbawiona wolności, która została otoczona, pozytywnym przesłaniem związanym z religią, może osiągnąć wielki sukces w pracy resocjalizacyjnej, jakim to będzie bardziej optymistyczne spojrzenie na otaczający go świat. Wolność religijna jawić się powinna osadzonym, jako fundamentalne prawo człowieka. Gdy nie ma wolności religijnej, pogwałcane są również inne wolności i swobody obywatelskie. Omawiana wolność, niesie z sobą takie wartości jak tolerancja, pomoc bliźniemu, miłosierdzie. I to te wartości mają wpływać na osoby pozbawione wolności, aby poprzez odkrycie praw człowieka, mogły one również rozwijać samego siebie. Wolność religijna więc pozytywnie oddziaływać będzie na wymiar duchowy, ale również, co wielce istotne, na relacje z otoczeniem. Aczkolwiek nadrzędną wartością jest, aby osoba, która odbywa karę pozbawienia wolności, „spotkała się” z pozytywnym przesłaniem religijnym, a nie z religią przesiąkniętą fundamentalizmem. Dobrze rozumiana religia i wartości z niej wypływające będą kształtować wrażliwość związaną z dobrem dla wszystkich istot. Religia, jak również związana z nią istota wolności jej realizowania, posiada istotny wpływ na wartości rodzinne. Poprzez dobrze pojęte znaczenie tejże wolności, człowieka pozbawionego wolności, ma narzędzia aby stawać się lepszym również dla funkcjonariuszy Służby Więziennej czy też współosadzonych. Istotny wpływ mieć tu winna wzmocniona refleksja oraz chęć przemiany, a jak wiadomo są to elementy silnie związane z dobrze pojętym oddziaływaniem religijnym.

Dostrzec należy, że krzewienie idei związanych z prawami człowieka, wręcz uzupełnia się z działalnością duszpasterską, ponieważ podnoszą one wielokrotnie te same wartości, silnie osadzone na zakazie dyskryminacji z jakiegokolwiek powodu. Dobrze rozumiana wolność religijna,

---

⁷³ <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/areszt-sledczy-w-warszawie-sluzewcu-papiez-franciszek-z-przeslaniem-do-rzyskich-wieziennikow>

a co z tym inne związane wartości wyływające z nauki praw człowieka, niosą ponadto pozytywne przesłanie odnoszące się do roli pracy, osób które odbywają karę pozbawienia wolności czy też istotnego wpływu edukacji na ich rozwój i dalsze perspektywy. Osadzony jeśli pozna i zaakceptuje prawa związane z wolnością wyznania, wielokrotnie będzie chciał poznać szerszy kontekst międzynarodowej ochrony praw człowieka.

Wolność religii, to również wolność związana z wymiarem kulturalnym, prawo do korzystania ze sztuki, czy też uczestniczenie w postępie nauki oraz korzystania z jej dobrodziejstw. Warto krzyczeć wśród osób pozbawionych wolności tym samym, wiedzę dotyczącą np. obrazy uczuć religijnych, która szczególnie w ostatnich latach wielokrotnie jest czyniona, mając za zadanie jedynie obrażanie, wyśmiewanie czy obrażanie uczuć wiernych. Poprzez przyswajanie wiedzy związanej z bezinteresownym niesieniem pomocy, która jest tak zbieżna religiom oraz prawom człowieka, wśród osadzonych wielokrotnie następuje wola niesienia wsparcia potrzebującym, stąd też rozkwit, różnorodnych form wolontariatu.

Pozbawieni wolności, dzięki ideałom związanym z poszanowaniem wolności wyznania, dostrzegają, iż każdy jest równy wobec prawa. Prawa człowieka opierają się na poszanowaniu przyrodzonej, niezbywalnej godności, a ta tak silnie osadzona jest również w doktrynach wiary. W związku z powyższymi argumentami i refleksami, uważam, iż słusznym pomysłem, byłyby regularne spotkania osób, które odbywają kary w ośrodkach detencji, z specjalistami z dziedziny praw człowieka. A więc wsparcie duchowe duszpasterzy, ale również cykle szkoleń z udziałem specjalistów, którzy uświadamialiby istotę praw człowieka, z wolnością religijną oczywiście włącznie. Tym samym poprzez edukację, osadzeni widzieliby w prawach człowieka nie tylko możliwość wniesienia ewentualnej skargi, jak ma to miejsce obecnie, ale również dostrzegliby ideały związane z praworządnością, wsparciem i braterstwem. Ponadto różne wierzenia w przestrzeni penitencjarnej mogą powodować rozwój tolerancji również na polu religijnych. Aczkolwiek należy w tym miejscu przestrzec, przed rozwojem sekt destrukcyjnych oraz ruchów religijnych o innych zabarwieniach fundamentalnych. Tym samym konieczne jest stałe monitorowanie przestrzeni religijnej w ośrodkach detencji.

Ważnym aspektem związanym z rozwojem myśli związanych z wolnością wyznawania religii w zakładach penitencjarnych, jest także jej ukazywanie, aby również funkcjonariusze Służby Więziennej widzieli w tejże wolności, realne prawo a nie jedynie, wielokrotnie nadużywaną

sferę uprawnień osadzonych. Koniecznym są w tym przypadku również szkolenia funkcjonariuszy, ukazujące „prawdziwe oblicze praw człowieka”. Oblicze związane z realnym ich wartościami, w tym prawem do uzewnętrzniania swoich wierzeń oraz przekonań. Ukazanie takie doprowadzi do świadomości, że jeśli wolność religijna nie jest wykorzystywana do indywidualnych celów, nie związanych z wymiarem duchowości, tylko jest realnie przeżywana – zawsze będzie pozytywnie wpływała na ład i porządek w zakładzie penitencjarnym, będąc przy tym realnym źródłem zasad moralnych dla osadzonych.

Wartości związane z autentycznie realizowaną wolnością religijną, podobnie jak reszta praw człowieka, mają za zadanie nieść na sztandarach hasła związane z nadzieją, tak potrzebną w ośrodkach detencji. Poprzez różnorakie formy szkoleń, również funkcjonariusze Służby Więziennej, pomimo wielokrotnie bycia świadkiem, nadużywania prawa do swobodnego manifestowania swoich wierzeń, będą mieli szansę uświadomienia, że prawa człowieka tak naprawdę zawsze są po ich stronie. Badana wolność winna być oczywiście respektowana, mając również na względzie dobro innych współosadzonych oraz pracowników Służby Więziennej.

W tym miejscu pragnę podkreślić, iż artykuł nie ma na celu przytaczać wszystkie pozytywy wypływające z pracy duszpasterstwa więziennego czy też opisywać różnorakich sytuacji konfliktowych jakie rodzi religia w zakładach penitencjarnych, jak choćby kwestia diety wyznaniowej. Głównym przesłaniem jest, potrzeba nauczania i rozpowszechniania wiedzy związanej w „sercem praw człowieka”, jak wielokrotnie określa się wolność religijną. Oczywiście również dobrze wyedukowana kadra Służby Więziennej w tymże wymiarze, będzie potrafiła prawidłowo interpretować sytuacje związane z uzewnętrznianiem religii, co tylko pozytywnie wpłynie na poszanowanie ładu i porządku w zakładach penitencjarnych. Tym samym słusznym rozwiązaniem jest, aby już na początkowym etapie kształcenia, funkcjonariusze poznawali mechanizmy związane z pozytywnym oddziaływaniem praw człowieka, w tym również prawa do wolności religii.

Istotnym przy tym, jest również postulat, aby osadzeni otrzymywali dostosowaną do ich wiedzy oraz umiejętności, literaturę, będącą swoistym wyciągiem podstawowych uregulowań prawnych dotyczących problematyki wolności religii. Wychowawcze oraz resocjalizacyjne aspekty wpływu religii na postępowanie osadzonych jest od lat istotnym instrumentem w toku całego procesu oddziaływania na osoby pozbawione wolności

i wielokrotnie zdarza się, że wskazania wynikające z doktryny wiary, stają się „drogowskazem” postępowania moralnego. Na funkcjonariuszach Służby Więziennej oraz duszpasterzach spoczywa przy realizacji tych zadań, duża odpowiedzialność, by ci potrafili odróżnić realne dążeniem do chęci uzewnętrzniania swego wyznania w duchu tolerancji i pokoju, od żądań, które stają się swoistym elementem manipulacji, ukierunkowań na osiągnięcie jedynie określonych korzyści. Wszelakie szkolenia, kursy itp. mogą stanowić istotną pomoc w codziennej działalności i prawidłowym realizowaniu celów, a jednym z nich jest realizacja dobrze rozumianej wolności religijnej.

Bibliografia

- Balcerzak M., *Podstawy międzynarodowej ochrony praw człowieka. Zarys wykładu z materiałami źródłowymi*, wyd. Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2017.
- Bębas S., *Spółeczny wymiar w nauczaniu Jana Pawła II wobec osób pozbawionych wolności*, Przegład Więziennictwa Polskiego 2022, volume 114 (I).
- Dobrzaniecki K., *Wolność religii i przekonań*, [w:] *Leksykon ochrony praw człowieka. 100 podstawowych pojęć*, red. M. Balcerzak, S. Sykuna, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2010.
- Dubiel K., *Religia i kultura duchowa w procesie resocjalizacji penitencjarnej*, /w:/ *Religia w procesie resocjalizacji*, red. P. Gołdyn, wyd. Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Koninie, Konin 2010.
- Gajdus D., Gronowska B., *Europejskie Standardy traktowania więźniów (rekonstrukcja standardów oraz ich znaczenie dla polskiego prawa i praktyki penitencjarnej)*, wyd. Dom Organizatora TNOiK, Toruń 1998.
- Gronowska B., *Europejski Trybunał Praw Człowieka. W poszukiwaniu efektywnej ochrony praw jednostki*, wyd. Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2011.
- Jasudowicz T., *Zasady Ogólne prawa międzynarodowego praw człowieka*, [w:] B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka i ich ochrona. Podręcznik dla studentów prawa i administracji*, Wydawnictwo Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2005.
- Krukowski J., *Polskie prawo wyznaniowe*, Wydawnictwo Prawnicze Lexis Nexis, Warszawa 2008.
- Kuć M., *Prawo karne wykonawcze*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2017.
- Lasocik Z., *Praktyki religijne więźniów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993.
- Płonka A., *Prawa więźnia*, [w:] *Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, red. L. Koba, W. Waclawczyk, wyd. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2009.
- Pol D., *Czy religia jest w więzieniu potrzebna?* [w:] *Religia w procesie resocjalizacji*, red. P. Gołdyn, wyd. Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Koninie, Konin 2010.
- Sikorski J., *Duszpasterstwo więzienne*, /w:/ *Duszpasterstwo więzienne w II Rzeczypospolitej*, red. J. Woźniak, wyd. Instytut Teologiczny Księży Misjonarzy, Kraków 2002.
- Sych W., *Wykonywanie kary pozbawienia wolności* [w:] *Prawo karne wykonawcze. Zagadnienia procesowe*, A. Gerecka-Żołyńska, W. Sych, wyd. Wolters Kluwer SA, Warszawa 2014.
- Szymankowski T., *Środki oddziaływania penitencjarnego*, [w:] *Prawo karne wykonawcze i polityka penitencjarna*, T. Szymanowski, J. Migdał, wyd. Wolters Kluwer SA, Warszawa 2014.

Tabaszewski R., *Podmioty szczególnie chronione w systemie praw człowieka*, [w:] K. Orzeszyzna, M. Skwarzyński, R. Tabaszewski, *Prawo międzynarodowe praw człowieka*, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2020.

Woźniak W., *Zadania duchowo-religijne duszpasterstwa penitencjarnego i ich wymiar terapeutyczny*, [w:] *Duszpasterstwo więzienne w II Rzeczypospolitej*, red. J. Woźniak, wyd. Instytut Teologiczny Księża Misjonarzy, Kraków 2002.

Źródła prawa:

Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej, III/1, [w:] *Międzynarodowa Ochrona Praw Człowieka. Wybór źródeł*, opracowanie M. Balcerzak, Wyd. Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2005.

Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską z 28 lipca 1993 roku, [w:] *Wolność religii. Wybór materiałów. Dokumenty. Orzecznictwo, tłumaczenie i opracowanie* T. Jasudowicz wyd. Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2001.

Konwencja o Ochronie Osób Cywilnych Podczas Wojny (IV Konwencja Genewska z 12 sierpnia 1949 r.), [w:] *Wojna i pokój. Prawa człowieka w konfliktach zbrojnych*, oprac. T. Jasudowicz, M. Szuniewicz, M. Balcerzak, wyd. Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2008.

Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych z 16 grudnia 1966 r. [w:] *Wolność religii. Wybór materiałów. Dokumenty. Orzecznictwo, tłumaczenie i opracowanie* T. Jasudowicz wyd. Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2001.

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, I-A/2, [w:] *Międzynarodowa Ochrona Praw Człowieka. Wybór źródeł*, opracowanie M. Balcerzak, Wyd. Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2005.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, I-B/1, [w:] *Międzynarodowa Ochrona Praw Człowieka. Wybór źródeł*, opracowanie M. Balcerzak, Wyd. Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2005.

Protokół Dodatkowy do Konwencji Genewskich dotyczących Ochrony Ofiar Międzynarodowych Konfliktów Zbrojnych z 8 czerwca 1977 r. [w:] *Wojna i pokój. Prawa człowieka w konfliktach zbrojnych*, oprac. T. Jasudowicz, M. Szuniewicz, M. Balcerzak, wyd. Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2008.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 września 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych w zakładach karnych i aresztach śledczych.

Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 28 grudnia 2016 r. w sprawie współdziałania podmiotów w wykonywaniu kar, środków karnych, kompensacyjnych, zabezpieczających, zapobiegawczych oraz przepadku, a także społecznej kontroli nad ich wykonywaniem.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobu, zakresu i trybu sprawowania nadzoru penitencjarnego.

Ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z 17 maja 1989 r., [w:] *Wolność religii. Wybór materiałów. Dokumenty. Orzecznictwo, tłumaczenie i opracowanie* T. Jasudowicz, wyd. Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2001.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy.

Uwagi Ogólne nr 22 (48) Komitetu Praw Człowieka ONZ dotyczące artykułu 18 przyjęte w dniu 20 lipca 1993 roku, [w:] *Wolność religii. Wybór materiałów. Dokumenty. Orzecznictwo, tłumaczenie i opracowanie* T. Jasudowicz wyd. Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2001.

Strony internetowe:

<https://edu.cossw.pl/file/redirect.php?f=CqQO8kbQ7WM>

<https://edu.cossw.pl/file/redirect.php?f=WXJcOvIiKzW>

<https://jp2online.pl/obiekt/przemowienie-w-zakladzie-karnym-w-plocku;T2JqZW-N0OjM3MTA=>

https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/homilie/wiezienie_09072000.html

<https://polskieradio24.pl/5/3/artykul/239627,papiez-benedykt-xvi-odwiedzil-wiezienie-samobojstw>

https://wiadomosci.dziennik.pl/swiat/artykuly/371592,benedykt-xvi-w-wiezieniu-je-stem-wzruszony.html?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+Dziennik-PL+%28RSS+-+Dziennik%29

https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_pol

<https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/areszt-sledczy-w-warszawie-sluzewcu-papiez-franciszek-z-przeslaniem-do-rzymskich-wieziennikow>

https://www.unic.un.org.pl/dokumenty/karta_onz.php

<https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2019-06/papiez-list-do-wiezniow.html>

